

CEZA MUHALEMESİ HUKUKU

3) Ceza muhakemesi şartları

a) Yasama dokunulmazlığı

25 Nisan 1962 tarihli Resmî Gazetede yayınlanmış 44 sayılı kanunun 20. maddesinin 6. bendine göre, «Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına veya üyeliğin düşmesine kendi meclislerince ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi olmayan Bakanların dokunulmazlığının kaldırılmasına Millet Meclisince karar verilmesi hallerinde, ilgililerin Anayasa veya İçtüzük hükümlerine aykırılık iddiasına dayanan iptal istemlerini karara bağlamak» Anayasa Mahkemesinin görevleri arasındadır.

Görüldüğü gibi, kovuşturmayaya mâni olan yasama dokunulmazlığı Büyük Millet Meclisi üyesi olmayan bazı kimselere de (Bakanlar) tanınmakta, bundan başka bu dokunulmazlığın kaldırılması hakkındaki karar aleyhine Anayasa Mahkemesine müracaat hakkı da verilmiş bulunmaktadır.

Aynı kanunun 33. maddesine göre, «... dokunulmazlığı kaldırılan milletvekili veya Cumhuriyet Senatosu üyesi veya Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi olmayan Bakan veyahut Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinden herhangi biri tarafından yapılan iptal istemleri, Anayasa Mahkemesince onbeş gün içinde karara bağlanır. — İptal istemlerine konu teşkil eden Yasama Meclisleri kararları aleyhine Anayasa Mahkemesine başvurma hakkı, karar tarihinden itibaren bir hafta sonra düşer...»

Maddede iptal isteminin sadece dokunulmazlığı kaldırılan kişiler değil, fakat Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinden herhangi biri tarafından da ileri sürülmesi kabul edilmiştir. Meclisin yaptığı kanunların bile Anayasaya aykırı olup olmadığını inceleyen Anayasa Mahkemesinin dokunulmazlığın kaldırılması kararlarını incelemesi makûl görülmeli ve bizim memleketimiz Parlamento hayatından alınan dersler neticesinde kabul edilmiş olduğu unutulmamalıdır.

b) İzin

25 Nisan 1962 tarihli Resmî Gazetede yayınlanmış 44 sayılı kanunun 52. maddesine göre, «Anayasa Mahkemesi Başkan ve

üyelerinin görevlerinden doğan veya görevleri sırasında işledikleri suçlar için soruşturma açılması, Anayasa Mahkemesinin kararına bağlıdır..... — Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyelerinin şahsi suçlarının takibinde, Yargıtay üyelerinin şahsi suçlarının takibine ilişkin hükümler uygulanır.»

25 Nisan 1962 tarihli Resmî Gazetede yayınlanmış 45 sayılı kanuna göre, hâkimlerin işledikleri suçlar için soruşturma yapılması Yüksek Hâkimler Kurulunun vereceği izne bağlıdır. 30. maddenin 2. bendine göre, «Hâkimlerin görevlerinden dolayı veya görevleri sırasında işledikleri suçlar..... hakkında soruşturma yapılmasına karar vermek» bu Kurulun İkinci Bölümüne, 31. maddenin 2. bendine göre, «Hâkimler hakkında kovuşturma izni vermek» bu Kurulun Üçüncü Bölümüne, 33. maddenin 7. bendine göre «Hâkimler hakkında kovuşturma izni vermek» hakkındaki kararları «dayanakları ve, gerekçeleriyle birlikte inceliyerek onamak yahut kısmen veya tamamen değiştirerek yeni bir karar vermek yahut belli yönlerden işlemin tamamlanması veya incelenmenin genişletilmesi için ilgili bölüme geri çevirmek» Genel Kurula aittir.

Bu kanun Yargıtaydaki savcılar hakkında yapılacak ceza muhakemesine dair hükümleri de ihtiva etmektedir. 82. maddeye göre, «Cumhuriyet İkinci Başsavcılarını ile Yargıtay Cumhuriyet Savcılarının görevden doğan veya görev sırasında işlenen suçlarından dolayı haklarında soruşturma yapılması, Adalet Bakanının vereceği izin.....» e tâbidir.

4) Mahkemelerin kuruluşu

25 Nisan 1962 tarihli Resmî Gazetede yayınlanmış 44 sayılı kanun Anayasa Mahkemesinin kuruluşunu düzenlemiştir. Mahkeme Başkentte faaliyette bulunacaktır (m. 1). 15 asil ve 5 yedek üyesi vardır (m. 2). Asil üye tamsayısının 2/3 çoğunluğu ile asil üyeler arasından seçilmiş bir Başkanın veya Başkan vekilinin (m. 11), idaresi altında, 14 asil üyenin huzuru ile toplanır. Başkan, asil üyelerden mazereti olanların yerini kıdem esasına göre, yedeklerle tamamlar (m. 36). Anayasa Mahkemesinin asil ve yedek üyeliğine seçilebilmek için şu şartları haiz bulunmak lâzımdır (m. 3):

1. 40 yaşını bitirmiş, 65 yaşını doldurmamış olmak; ve
2. a) Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay veya Sayıştay'da başkanlık, üyelik, Başsavcılık, Başkanun sözcülüğü; veya

b) Üniversitelerde hukuk, iktisat veya siyasal bilimler alanlarında en az 5 yıl öğretim üyeliği; veya

c) 15 yıl avukatlık yapmış olmak; ve

3. Hâkimler Kanununa göre hâkimlik mesleğine alınmamayı gerektiren bir suçtan dolayı mahkûm bulunmamak veya bu gibi suçlardan ceza takibi altında olmamak.

Anayasa Mahkemesi Yüce Divan halinde çalışırken (m. 34), savcılık görevini Cumhuriyet Başsavcısı yapacak, Başsavcı yardımcılarında bir veya bir kaçı da onunla birlikte duruşmaya iştirak edebilecektir. Fiili veya hukuki sebeplerle Cumhuriyet Başsavcısının bu görevi ifa edememesi halinde, Yücek Divan Savcılığını geçici olarak yapacak zat, Yargıtay İkinci Başkan ve üyeleri arasından Yargıtay Büyük Genel Kurulunca üye tamsayısının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilecektir (m. 35).

Anayasa Mahkemesi üyelerinin seçimi, üyeliğin sona ermesi v.s. gibi hususlarda adigeçen kanun bir çok hükümler ihtiva etmektedir; biz bunlar üzerinde durmuyoruz.

Anayasa Mahkemesi, bu kanunun yürürlüğe girdiği 25 Nisan 1962 gününden itibaren en geç bir ay içinde faaliyete geçmelidir. (Geçici m. 1); mahkemenin görevine başladığı Resmî Gazete ile ilân edilecektir (Geçici m. 2); bu ilân günü Yüksek Adalet Divanı ile Yüksek Soruşturma Kurulunun hukukî varlıkları sona erecektir (Geçici m. 7).

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

5) Mahkemelerin yetkileri DEVLETLER HUKUKU ENSTİTÜSÜ

a) Anayasa Mahkemesinin bakacağı işler

25 Nisan 1962 tarihli Resmî Gazetede yayınlanmış 44 sayılı kanun Anayasa Mahkemesinin görevlerini göstermiştir. Bunlar arasında ceza muhakemeleri ile ilgili olanlar da vardır.

20. maddenin 2. bendi gereğince, «Anayasanın 151. maddesi gereğince, mahkemelerce kendisine intikal ettirilen işleri ve Yüce Divan sıfatıyla çalışırken veya bu kanunun 32. maddesi gereğince bakacağı dâvalarda Anayasanın aynı maddesi gereğince meselei müstehire olarak bakması gereken işleri karara bağlamak;», 3. bendi gereğince «Cumhurbaşkanı; Bakanlar Kurulu üyelerini; Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Yüksek Hakimler Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyeleri ile Cumhuriyet Başsavcısını, Kanun Başsözcüsünü, Askeri Yargıtay Başsavcısını ve kendi Başkan ve üyelerini, görevleriyle ilgili suçlarından dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılamak;»,

4. bendi gereğince, «Siyasi partilerin kapatılması hakkındaki bütün dâvalara bakmak;», 6. bendi gereğince, «Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına veya üyeliğin düşmesine kendi meclislerince ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi olmayan Bakanların dokunulmazlığının kaldırılmasına Millet Meclisince karar verilmesi hallerinde, ilgililerin Anayasa veya İktüzük hükümlerine aykırılık iddiasına dayanan iptal istemlerini karara bağlamak;» vazifeleri vardır. Ayrıca, bu mevzuda, geçici maddelerde de bazı hükümler yer almıştır. Geçici 7. maddenin 2. bendine göre, «12 Haziran 1960 tarihli ve 1 sayılı kanunun 6. maddesinde zikredilen sâkıt Cumhurbaşkanı ile ilgili olup Yüksek Soruşturma Kurulu veya Yüksek Adalet Divanı tarafından karara bağlanmamış olan dosyalar, Milli Birlik Komitesinin 7 Temmuz 1960 tarihli ve 2 sayılı kararı uyarınca, Anayasa Mahkemesine tevdi olunur.» Aynı maddenin 3. bendine göre de, «Bu kanunun yayımı tarihinde, 22 Aralık 1960 tarihli ve 169 sayılı kanunun 1. maddesinin (A) bendinde zikredilen sâkıt bakanların görevleriyle ilgili suçlarıyla bunların fiillerine iştirak edenlerin suçlarına ilişkin olup Yüksek Adalet Divanınca henüz karara bağlanmamış bulunan dâva dosyaları, Anayasa Mahkemesine..... tevdi olunur.»

b) Temyiz Mahkemesinin bakacağı işler

25 Nisan 1962 tarihli Resmi Gazetede yayınlanmış 45 sayılı kanun, 100. maddesile, Temyiz Mahkemesi Teşkilâtına dair 1221 sayılı kanunda değişiklikler yapmış, bu arada bu kanunla değiştirilen 4. madde Ceza Dairelerinin vazifelerini şu şekilde saymıştır:

«Ceza Dairelerinden, birincisi: Ceza Kanununun ölüm, ağır hapis, müebbed sürgün ve beş yıldan fazla hapis ve kamu hizmetlerinden müebbed olarak yasaklık cezalarını gerektiren ve diğer dairelerin görevlerine girmiyen cürümlere ait hüküm ve kararları,

«İkincisi: Sulh mahkemelerinden Ceza Kanununa göre verilen ve diğer dairelerin görevlerine girmiyen suçlara ait hüküm ve kararları,

«Üçüncüsü: Orman Kanunu gereğince açılmış ceza dâvaları sonunda verilen hüküm ve kararları ve cezada dâva nakli ve Ceza Kanununun Mevkii Mer'iyetine Müteallik Kanunun 36. maddesinde yazılı ve Yargıtay'a verilmiş yargı yeri belirtme konularını,

«Dördüncüsü: Ceza Kanununun 455. maddesinde yazılı cürümlerden dolayı Asliye ve Ağır Ceza Mahkemelerince verilen hüküm

ve kararlarla diğer Ceza Dairelerinin görevleri dışında kalan hüküm ve kararları,

«Beşincisi: Ceza Kanununun üçüncü babının birinci, ikinci ve üçüncü fasıllarında, 403 ilâ 410. maddelerinde ve 8. babında yazılı suçlara ilişkin hüküm ve kararları,

«Altıncısı: Ceza Kanununun 6. babının 3 ve 4. fasıllarında ve 10. babı ile 5917 sayılı kanunda yazılı suçlara ait hüküm ve kararları,

«Yedincisi: Memurların kaçakçılık hükümlerine göre cezalandırılan veya cezası arttırılan suçlarına ilişkin hüküm ve kararları, özel kanunlarda yazılı olup da Üçüncü ve Altıncı Ceza Dairelerinin görevi dışında kalan suçlara ilişkin hüküm ve kararları,

«İnceler ve karara bağlar.»

Aynı 100. maddenin arkasındaki geçici maddeye göre, «Bu kanunla kurulan yeni dairelerin görevine giren işlerden yeni dairelerin gerçekten çalışmaya başlaması gününe kadar eski dairelere gelmiş olanlar o dairelerce incelenip karara bağlanacağı gibi, bu işlere ait tavzih ve karar düzeltme istekleri de yine eski dairelerce incelenip karara bağlanır.»

c) Sulh Mahkemelerinin bakacağı işler

23 Haziran 1962 tarihli Resmi Gazetede yayınlanmış 53 sayılı kanunun 31. maddesinin 3. fıkrasında, Sulh Mahkemelerinin bakacağı bazı haller gösterilmiştir. Buna göre, «Devlet İstatistik Enstitüsünün Görev, Yetki ve Kuruluşu Hakkındaki Kanun'un 29, 30 ve 31. maddelerinde gösterilmiş» suçlara ait dâvalar Sulh Ceza Mahkemelerinde görülecektir.

6) Madde itibariyle yetki ihtilâfları

25 Nisan 1962 tarihli Resmi Gazetede yayınlanmış 45 sayılı kanunun 100. maddesile değiştirilmiş 1221 sayılı Temyiz Mahkemesi Teşkilâtına Dair Kanunun 4. maddesinin 5. fıkrası gereğince, «Yargıtay Ceza Daireleri arasında çıkan görev uyuşmazlıklarını, Birinci Başkanın Başkanlığı altında Ceza Daireleri Başkanlarından meydana gelen Kurul çözer. Verilen kararlar kesindir. — Oylarda eşitlik olursa, Birinci Başkanın katıldığı tarafın oyu üstün tutulur.»

7) Bekletici mesele

25 Nisan 1962 tarihli Resmi Gazetede yayınlanmış 44 sayılı

kanunun 20. maddesinin 2. bendine göre, «Anayasanın 151. maddesi gereğince, mahkemelerce kendisine intikal ettirilen işleri ve Yüce Divan sıfatile çalışırken veya bu kanunun 32. maddesi gereğince bakacağı dâvalarda Anayasanın aynı maddesi gereğince meselei müstehire olarak bakması gereken işleri karara bağlamak» Anayasa Mahkemesinin görevleri arasındadır.

Aynı kanunun 27. maddesi, bekletici mesele hakkında şu hükmü ihtiva etmektedir: «Bir dâvaya bakmakta olan mahkeme: 1) O dâva sebeile uygulanacak kanun hükümlerini Anayasaya aykırı görürse, bu yoldaki gerekçeli kararı; veya 2) Taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varırsa, tarafların bu konudaki iddia ve savunmalarını ve kendisini bu kaniya götüren görüşünü açıklıyan kararı, — Dosya muhtevasının mahkemece bu konu ile ilgili görülen tasdikli suretleriyle birlikte Anayasa Mahkemesi Başkanlığına gönderir. — Mahkeme, Anayasa Mahkemesinin bu konuda vereceği karara resmen ittila kesbedinceye kadar, dâvayı geri bırakır. Anayasa Mahkemesi, işin kendisine gelişinden başlamak üzere üç ay içinde kararını verir.»

20. maddenin içinde geçen 32. madde siyasi partilerin kapatılması hakkındaki kararların Anayasa Mahkemesince verileceğini göstermektedir; maddenin ilgili kısmı şöyledir: «..... siyasi partilerin kapatılması hakkında aılan dâvalarda, Ceza Muhakemesi Usulü Kanunu uygulanır. — Bu dâvalara duruşmalı olarak ve Cumhuriyet Başsavcısının huzuru ile bakılır.».

8) Yer itibarile yetki

25 Nisan 1962 tarihli Resmî Gazetede yayınlanmış 45 sayılı kanunun 89. maddesi gereğince «Gerekli hallerde Cumhuriyet Savcı yardımcıları ile Cumhuriyet Başsavcı yardımcılara ve Cumhuriyet Savcılarına Adalet Bakanlığı geçici yetki verebilir. — Kendi yargı çevreleri dışında geçici olarak görevlendirilenler o yerde dört aydan fazla çalıştırılmazlar. — Ancak, görevi başında bulunmayan Cumhuriyet Savcısı veya Cumhuriyet Savcı yardımcısının uzun sürecek bir hastalığı bahis konusu ise, bu süre uzatılabilir.»

9) Muhakemenin nakli

25 Nisan 1962 tarihli Resmî Gazetede yayınlanmış 40 sayılı kanunun 96. maddesi zorunluk hallerinde Adalet Bakanına muhakemenin nakli yetkisini vermiş bulunmaktadır. Bu maddeye göre,

«Yangın, yer sarsıntısı, seylâp ve heyelân gibi âfetler neticesi zaruret hâsıl olursa bir mahal mahkeme veya adalet dairesine ait dâva ve işleri diğer mahal mahkeme veya adalet dairesine geçici olarak gördürmeğe Adalet Bakanı yetkilidir.»

10) Hâkimlerin dâvaya bakmaktan kat'î olarak memnu olduğu haller

24 Nisan 1962 tarihli Resmî Gazetede yayınlanmış 44 sayılı kanun, Anayasa Mahkemesinin Başkan ve üyelerinin bakamayacağı dâva ve işleri saymıştır. Kanununun 43. maddesine göre, «Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyeleri: 1. Kendilerine ait olan veya kendilerini ilgilendiren dâva ve işlere; 2. Aralarında evlilik bağı kalkmış olsa bile eşinin, kan veya sıhrîyet yönünden usul ve fûruunun, dördüncü dereceye kadar (bu derece dahil) kan yönünden ve sıhrîyeti doğuran evlilik kalkmış olsa bile üçüncü dereceye kadar (bu derece dahil) sıhrîyet yönünden civar hısımlarının veya aralarında evlâtlık bağı bulunan kimselerin dâva ve işlerine; 3. Dâva ve iş sahiplerinin vekili, vasisi veya kayyımı sıfatıyla hareket ettiği dâva ve işlere; 4. Hâkim, savcı, hakem sıfatıyla bakmış veyahut tanık veya bilirkişi olarak beyanda bulunmuş olduğu dâva ve işlere; 5. İstişarî mütalâa ve kanaat beyan etmiş olduğu dâva ve işlere; bakamazlar.»

24 Nisan 1962 tarihli Resmî Gazetede yayınlanmış 45 sayılı kanununun 65. maddesi aynen şu şekildedir: «Yüksek Hâkimler Kurulu Başkan ve Başkan yardımcısı ile bölüm başkanları, asıl ve yedek üyeleri, raportörleri ve soruşturma için görevlendirilen üst dereceli hâkim, aşağıdaki hallerde karara katılmaktan, inceleme ve soruşturma yapmaktan ve herhangi bir şekilde işe bakmaktan yasaklıdır: 1. İş kendisi ile ilgili ise, 2. İlgilinin, evlilik bağı kalmasa bile karı veya kocası, nesepten veya sebepten usul veya fûruu veya onunla evlât edinme bağı veyahut ilgili ile aralarında üçüncü dereceye kadar bu derece dahil) nesepten veya kendisi ile hısımlık meydana getiren evlilik sona ermiş olsa dahi ikinci dereceye kadar (bu derece dahil) sebepten civar hısımlığı olursa, 3. İlgilinin vekilliğini, vasilliğini veya kayyımlığını yapmış veya aynı işte tanık olarak dinlenmiş, bilirkişilik, hâkimlik veya Cumhuriyet Savcılığı yapmış veyahut daha önce işin incelenmesi veya soruşturması ile görevlendirilmiş ise, 4. İlgili ile aralarında, bakılan işe esas olan olaydan önce açılmış bir dâva varsa.»

11) Hâkimlerin bitaraflığını şüpheyeye düşüren haller

24 Nisan 1962 tarihli Resmi Gazetede yayınlanmış 44 sayılı kanunun 4. maddesine göre, «Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyeleri, tarafsız hareket edemeyecekleri kanısını haklı kılan hallerin dâva açılmadan veya iş mahkemeye gelmeden önce mevcut olduğu iddiası ile reddolunabilir.»

24 Nisan 1962 tarihli Resmi Gazetede yayınlanmış 45 sayılı kanunun 65. maddesine göre, Yüksek Hâkimler Kurulu Başkan ve Başkan yardımcısı ile bölüm başkanları, asil ve yedek üyeleri, raportörleri ve soruşturma için görevlendirilen üst dereceli hâkimler, «ilgili ile aralarındaki bir düşmanlık ve genel olarak tarafsızlıklarından şüpheyi gerektiren önemli bir sebep bulunması halinde, ilgili tarafından reddolunabilirler.»

12) Hâkimlerin dâvaya bakmaktan istinkâfı

24 Nisan 1962 tarihli Resmi Gazetede yayınlanmış 44 sayılı kanunun 46. maddesine göre, «Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyelerinin, 43. maddede yazılı sebeplere (*yani dâvaya bakmaktan kat'î olarak memnu olduğu hüllere*) dayanarak dâvaya veya işe bakmaktan çekinmeleri halinde, Anayasa Mahkemesi, çekinme isteğinde bulunan Başkan ve üyenin de iştirakile, konu hakkında kesin karar verir. Ancak, çekinme isteğinde bulunan Başkan veya üye oylamaya katılamaz. — Kurulun toplanmasına mâni olacak sayıda üyelerin çekinme istekleri dinlenmez.»

24 Nisan 1962 tarihli Resmi Gazetede yayınlanmış 45 sayılı kanunun 65. maddesinin 2. fıkrasına göre, Yüksek Hâkimler Kurulu Başkan ve Başkan yardımcısı ile bölüm başkanları, asil ve yedek üyeleri, raportörleri ve soruşturma için görevlendirilen üst dereceli hâkimler, «ilgili ile aralarındaki bir düşmanlık ve genel olarak tarafsızlıklarından şüpheyi gerektiren önemli bir sebep bulunması halinde, işi görmekten kendiliklerinden...» çekinebilirler.

13) Hâkimlerin reddi dâvası

• 24 Nisan 1962 tarihli Resmi Gazetede yayınlanmış 44 sayılı kanunun 44. maddesinin 2 ve 3. fıkraları gereğince, bitaraflığından şüphe edilen Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyeleri reddedildiğinde «... Anayasa Mahkemesi, reddedilen üye katılmaksızın, red konusu hakkında kesin karar verir. — Red şahsidir. Kurulun toplan-

masına mâni olacak sayıda üyenin reddine ilişkin talepler dinlenmez.»

Aynı kanununun 45, 46. maddesinde red dilekçesinin reddinden bahsedilmektedir; 45. maddeye göre, «Red dilekçesinde, red sebeplerinin açıkça gösterilmesi ve lüzumlu isbat vasıtalarının hep birlikte bildirilmesi gereklidir. Bu şartları kapsamıyan dilekçeler reddolunur. — Yemin delil teşkil etmez.»; 47. maddeye göre de, «Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyelerinin reddine ilişkin taleplerin reddi halinde, red isteyenlerden, Mahkemece, red istemenin mahiyetine göre, bin liradan beşbin liraya kadar para cezası alınır. — Yukardaki fıkraya göre hükmolunan para cezası, Âmme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkındaki Kanuna göre tahsil edilir.»

24 Nisan 1962 tarihli Resmî Gazetede yayınlanmış 45 sayılı kanununun 65. maddesinin 2 ve 3. fıkralarına göre, Yüksek Hâkimler Kurulu Başkan ve Başkan yardımcısı ile bölüm başkanları, asil ve yedek üyeleri, raportörleri ve soruşturma için görevlendirilen üst dereceli hâkimler, reddolduğunda, «Reddin inceleme başlamadan veya red sebebi daha sonra meydana gelmiş ise öğrenilmesinden başlayarak onbeş gün içinde ve her halde karar verilmeden önce yapılması lâzımdır. Red isteği, reddi istenilen başkan, üye veya raportörün bağlı olduğu bölüm veya Genel Kurul, bunların dışında kalan hallerde ilgili bölüm tarafından, kendisi katılmaksızın karara bağlanır. — Red isteği üzerine bölümlerin verdiği kararlara esasla birlikte 64. madde gereğince itiraz olunabilir.»

14) Hâkim ve savcılar aleyhine cezaî soruşturma ve kovuşturma

a) Hâkimler hakkındaki hükümler

25 Nisan 1962 tarihli Resmî Gazetede yayınlanmış 45 sayılı kanunun bir çok maddelerinde hâkimler hakkında ceza muhakemesine dair hükümler mevcuttur.

Kanununun 43. maddesine göre, «Hâkimlerle hâkim yardımcılarının görevlerinden dolayı veya görevleri sırasında işledikleri suçları şikâyet veya ihbar edilir yahut da Yüksek Hâkimler Kurulu cereyan eden işlemlerden bunları öğrenirse, ilgili hâkim veya hâkim yardımcısı hakkında soruşturma yapılmasına lüzum olup olmadığını takdir eder. — Şikâyet veya ihbar, soruşturmayı gerektiren belli bir sebebi ihtiva etmez veya gerçek kimlik veya doğru adres gösterilerek yapılmazsa, soruşturmaya yer olmadığına karar verilir. — Soruşturma, hâkim ve hâkim yardımcılarının hakkında

görevlendirilecek üst dereceli bir hâkim tarafından yapılır. — Ağır cezayı gerektiren suçüstü hallerinde hazırlık soruşturması ve ilk soruşturma genel hükümlere göre yapılır. Bu halde durum, yetkili merci tarafından hemen ve doğrudan doğruya Yüksek Hâkimler Kuruluna bildirilir.»

44. maddeye göre, «Yargıtay Birinci Başkanı» hakkındaki «soruşturma 43. maddenin 3. fıkrası gereğince Yüksek Hâkimler Kurulu Başkanı tarafından yapılır.»

45. maddeye göre, «Yüksek Hâkimler Kurulu tarafından görevlendirilenler, lüzum gördükleri kimseleri andla dinler, gerekirse arama yapar, sübut delillerini, gereken bilgileri bütün daire ve müesseselerden doğrudan doğruya toplar. Bu görevlilerce yukarıda yazılı yetkilerine dayanılarak yapılacak bütün işlemlerde, Devlet organları ve müesseseleri ile diğer gerçek ve tüzel kişiler, yönetilen sorulara hemen karşılık vermek ve istekleri derhal yerine getirmek zorundadırlar.»

46. maddeye göre, «Yüksek Hâkimler Kurulunun ilgili bölümü, görevlendirilmiş hâkimin düşüncesini kapsıyan soruşturma evrakını inceler, gerekirse soruşturmanın derinleştirilmesine veya genişletilmesine karar verir. Bu bölüm, delil durumuna, yükletilen eylemin niteliğine göre evrakın işleminden kaldırılmasına veya ceza yönünden bir işlem yapılması gerektiği kanısına varırsa, dosyanın görevli bölüme gönderilmesine karar verir.»

Yukarıda «İzin» bahsinde 30, 31, 32 ve 33. madde hükümlerini dercetmiş bulunmaktayız.

53. maddeye göre, «Yüksek Hâkimler Kurulu tarafından, hakkında soruşturma yapılmasına karar verilen hâkim veya yardımcısının görevinde devamının soruşturmanın selâmetine yahut yargı erkinin nüfuz ve itibarına zarar vereceğine kanaat getirilirse, geçici bir tedbir olarak işten eli çektirilebilir.»

56. maddeye göre, Yüksek Hâkimler Kurulu Bölüm Başkanı ve üyelerinin görevden doğan veya görev sırasında işlenen suçlarından dolayı haklarındaki soruşturma, Yüksek Hâkimler Kurulu Başkanı; Yüksek Hâkimler Kurulu Başkanı hakkında Yargıtay Birinci Başkanı tarafından yapılır.»

25 Nisan 1962 tarihli Resmî Gazetede yayınlanmış 44 sayılı kanunun 52. maddesinde yer alan bir hüküm, aynı hususu teyid etmektedir; bu maddeye göre, «Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyelerinin görevlerinden doğan veya görevleri sırasında işledikleri suçlar için soruşturma açılması, Anayasa Mahkemesinin kararına

bağlıdır. Soruşturma açılmasına karar verildiği takdirde, gerekli soruşturmayı yapmak ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununa göre gereken kararı vermek üzere üç üye görevlendirilir. Bu Kurulun vereceği kararlar kesindir. Kurul üyelerinin seçilmesine, soruşturmanın yapılmasına ve bahis konusu kararların verilmesine dair esaslar, Anayasa Mahkemesi İçtüzüünde gösterir. — Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyelerinin şahsî suçlarının takibinde, Yargıtay üyelerinin şahsî suçlarının takibine ilişkin hükümler uygulanır.»

25 Nisan 1962 tarihli Resmî Gazetede yayınlanmış 44 sayılı kanunun 20. maddesinin 3. bendine göre, «..... Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Yüksek Hâkimler Kurulu... başkan ve üyelerile ... ve kendi başkan ve üyelerini, görevleriyle ilgili suçlarından dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılamak...» Anayasa Mahkemesinin görevleri arasındadır.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

DEVLETLER HUKUKU ENSTİTÜSÜ

b) Savcılar hakkındaki hükümler

25 Nisan 1962 tarihli Resmî Gazetede yayınlanmış 45 sayılı kanunun 82 ilâ 88. maddeleri savcılar hakkında ceza muhakemesine ait bir çok hükümler ihtiva etmektedir. Bu hükümleri aynen dercediyoruz:

m. 82 — Cumhuriyet İkinci Başsavcılar ile Yargıtay Cumhuriyet Savcılarının görevden doğan veya görev sırasında işlenen suçlarından dolayı haklarında soruşturma yapılması, Adalet Bakanının vereceği izin üzerine görevlendireceği üst Cumhuriyet Savcısı tarafından yapılır.»

m. 83 — Soruşturma evrakı Bakanlık Ceza İşleri Genel Müdürlüğüne tevdi olunur. İnceleme sonunda yazılacak mütalâa üzerine kovuşturma yapılmasına veya disiplin cezası tayinine lüzum olup olmadığı Başkanlıkça takdir olunarak, evrak kanunî mercilere tevdi olunur veya muameleden kaldırılır.

m. 84 — Cumhuriyet İkinci Başsavcılar ile Yargıtay Cumhuriyet Savcılar hakkında Bakanlıkça kovuşturma yapılmasına lüzum görüldüğü takdirde, evrak Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir. Cumhuriyet Başsavcısı beş gün içinde iddianamesini tanzim ederek, evrakı son soruşturmanın açılmasına veya yargılamanın men'ine karar verilmek üzere Yargıtay Ceza Daireleri Başkanlarından en kıdemlisine verir. — İddianamenin bir örneği, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun hükümleri dairesinde, hakkında kovuşturma

yapılan kimseye tebliğ edilir. Bu tebliğ üzerine ilgili, kanunda yazılı süre içerisinde bazı delillerin toplanmasını ister veya kabule değer bir talepte bulunursa nazara alınır ve gerekirse soruşturma Başkan tarafından derinleştirilir. Son soruşturma Yargıtay Dördüncü Ceza Dairesinde yapılır.

m. 85 — Yukarıki maddede yazılı mercilerin tutuklama veya salıvermeğe veya son soruşturmanın açılmasına yer olmadığına dair olan kararlarına karşı Cumhuriyet Başsavcısı veya sanık tarafından genel hükümlere göre itiraz olunur. — Bu itiraz, ilk soruşturmayı yapan Başkanın kararı aleyhinde ise Yargıtay Dördüncü Ceza Dairesinde; Yargıtay Dördüncü Ceza Dairesinin kararı aleyhinde ise Yargıtay Genel Kurulunda incelenir.

m. 86 — Cumhuriyet İkinci Başsavcıları ile Yargıtay Cumhuriyet Savcılarının şahsi suçlarından dolayı ilk ve son soruşturma 84. maddede yazılı merciler tarafından genel hükümler dairesinde yapılır.

m. 87 — Cumhuriyet İkinci Başsavcıları ile Yargıtay Cumhuriyet Savcılarının ağır cezayı gerektiren suçüstü hallerinde hazırlık soruşturması ve ilk soruşturma genel hükümlere göre yapılır. — Bu hallerde durum, yetkili merci tarafından hemen ve doğrudan doğruya Adalet Bakanlığına bildirilir.

m. 88 — Cumhuriyet İkinci Başsavcıları ile Yargıtay Cumhuriyet Savcılarının görevlerinde devamlarının yargı erkinin nüfuz ve itibarına yahut haklarındaki soruşturmanın selâmetine hâlel vereceği anlaşılırsa, Yüksek Savcılar Haysiyet Divanı kararı ile işten el çektirilirlenler. — İşten el çektirilenler hakkında Hâkimler Kanunu hükümleri gereğince işlem yapılır.

Aynı kanunun 44. maddesine göre, «... Cumhuriyet Başsavcısı» hakkında «soruşturma 43. maddenin 3. fıkrası gereğince Yüksek Hâkimler Kurulu Başkanı tarafından yapılır.» 20. maddenin 3. bendine göre de, «... Cumhuriyet Başsavcısını ... görevleriyle ilgili suçlarından dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılamak;» Anayasa Mahkemesinin görevi arasındadır.

15) Tanıklıktan ve bilirkişilikten çekinme halleri

25 Nisan 1962 tarihli Resmi Gazetede yayınlanmış 44 sayılı kanunun 40. maddesinin ilk fıkrasına göre, «Devletin yasama,

yürütme ve yargı organları ile idare makamları ve bütün gerçek ve tüzel kişiler ve teşekküller, Anayasa Mahkemesinin istediği bilgi... leri tayin edilen süre içinde vermekle ödevlidirler.

«Açıklanmasında Devletin yüksek menfaatlerine zarar vermesi gereken bilgilerin verilmesinden ... ilgili makam kaçınabilir.

«Anayasa Mahkemesi bu hususta karara varmadan önce, yetkili kimselerden sözlü izahat isteyebilir. Bu yoldaki açıklamalar tuta-nağa geçirilmez.

«Zikri geçen bilgi ... lerin istenmesi zaruretine Anayasa Mahkemesince üçte iki çoğunlukla karar verildiği takdirde, istenen bilgi ... lerin verilmesi mecburîdir.

Ancak sır, Türkiye Cumhuriyetinin güvenliği ve yüksek menfaatleriyle birlikte yabancı Devletlere de ilişkin ise, ilgili makamın söz konusu bilgi ... leri vermemek hususundaki kararı kesindir.

«4 ve 5 inci fıkralar gereğince bir sırrın verilmemesi halinde, bu sırla alâkalı hususlar sanık aleyhinde delil teşkil edemez.»

Gene aynı kanunun 84. maddesine göre, «Anayasa Mahkemesinde bakılan dâva veya iş dolayısıyla bilgisine başvurulmuş bilirkişi veya tanığın dinlenmesi usul kanunları gereğince resmî bir makamın iznine bağlı bulunup da, Devlet menfaatlerine zararlı olacağı mülâhasasile izin verilmediği takdirde, Mahkeme, izin vermeğe yetkili kimsenin sözlü ve yazılı mütalâasını aldıktan sonra, izin vermemenin yersizliğine üçte iki çoğunlukla karar verirse, bilirkişi veya tanık sır saklama ödevine dayanamaz.

«Ancak, izin vermemek keyfiyeti, açıklanmasında mahzur bulunan sırrın Türkiye Cumhuriyetinin güvenliği ve yüksek menfaatleriyle birlikte yabancı Devletlere de ilişkin bulunması sebebine dayanıyorsa, yetkili makamın bu husustaki kararı kesindir.»

23 Haziran 1962 tarihli Resmî Gazetede yayınlanmış 53 sayılı kanunun 27. maddesine göre, Devlet İstatistik Enstitüsü «... toplanan istatistik bilgilerinden kişisel ve özel nitelikte bulunanlar, resmî veya özel herhangi bir makama ... açıklamak ... tan yasaktır. Bu bilgileri toplayan memurlar dahi kesin bir saklılık göstermeğe mecburdurlar.

Kişisel ve özel nitelikte olmasa dahi, Devlet İstatistik Enstitüsünce toplanan istatistik bilgileri, yayınlanmadan önce, Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanı dışında hiç bir görevli herhangi bir şahsa veya makama veremez.

Bu bilgiler istatistik amaçları dışında kullanılamaz ve sübut vasıtası olamaz.»

16) Zapt

25 Nisan 1962 tarihli Resmi Gazetede yayınlanmış 44 sayılı kanunun 40. maddesinin ilk fıkrasına göre:

«Devletin yasama, yürütme ve yargı organları ile idare makamları ve bütün gerçek ve tüzel kişiler ve teşebbüsler, Anayasa Mahkemesinin istediği evrak ve belgeleri, tayin edilen süre içinde vermekle ödevlidirler.

«Açıklanmasında Devletin yüksek menfaatlerine zarar vermesi umulan ve sır halinde saklanması gereken ... evrak ve belgelerin gönderilmesinden ilgili makam kaçınabilir.

Anayasa Mahkemesinin bu hususta karara varmadan önce, yetkili kimselerden sözlü izahat isteyebilir. Bu yoldaki açıklamalar tutanağa geçirilmez.

«Zikri geçen... evrak ve belgelerin istenmesi zaruretine Anayasa Mahkemesince üçte iki çoğunlukla karar verildiği takdirde, istenen ... evrak ve belgelerin verilmesi mecburidir.

«Ancak, sır, Türkiye Cumhuriyetinin güvenliğini ve yüksek menfaatleriyle birlikte yabancı Devletlere de ilişkin ise, ilgili makamın söz konusu ... evrak ve belgeleri vermemek hususundaki kararı kesindir.

«4 ve 5 inci fıkralar gereğince bir sırrın verilmemesi halinde, bu sırla alakalı hususlar sanık aleyhinde delil teşkil edemez.»

23 Haziran 1962 tarihli Resmi Gazetede yayınlanmış 53 sayılı kanunun 27. maddesine göre, Devlet İstatistik Enstitüsü..., «toplanan istatistik bilgilerinden kişisel ve özel nitelikte bulunanları, resmî veya özel herhangi bir makama vermekten... yasaktır.. Bu bilgileri toplayan ve düzenliyen memurlar dahi kesin bir saklılık göstermeğe mecburdurlar.

Kişisel ve özel nitelikte olmasa dahi, Devlet İstatistik Enstitüsünce toplanan istatistik bilgileri, yayınlanmadan önce, Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanı dışında hiç bir görevli herhangi bir şahsa veya makama veremez.

Bu bilgiler istatistik amaçları dışında kullanılamaz ve subut vasıtası olamaz.»

17) Tevkif

Meşhut Suçlar hakkındaki 3005 sayılı kanunun 14. maddesinde «Bu kanuna göre verilecek tevkif kararlarına itiraz edilemez» hük-

mü vardı; 14 Haziran 1962 tarihli Resmî Gazetede yayınlanmış 52 sayılı kanun bu hükmü ilga etmiştir; kanunun birinci maddesine göre, «3005 sayılı kanunun 14 üncü maddesi yürürlükten kaldırılmıştır.» Bu şekilde, artık Meşhut Suçlar Kanununa göre hâkimler tarafından verilen tevkif kararlarına da itiraz edilmesi mümkün kılınmış bulunmaktadır.

18) Olganüstü Kanun yolları

25 Nisan 1962 tarihli Resmî Gazetede yayınlanmış 45 sayılı kanun, Temyiz Mahkemesinin Dairelerinin göreceği işleri saymış, yeniden tanzim etmiştir. Bu kanunun 100. maddesinin son fıkrasında, «Bu kanunla kurulan yeni dairelerin görevine giren işlere ait tavzih ve karar düzeltme istekleri de yine eski dairelerce incelenip karara bağlanır.» hükmü vardır.

Doç. Dr. Öztekin TOSUN